

Nanne Jans Mulder, een veelzijdig ondernemer uit de vorige eeuw

door A. Westers

In Nieuwe Pekela staat sinds een paar jaar het aardige museumje Kapiteinshuis Pekela van de Stichting Westers. In het jaarverslag 1991 staat een artikel over Nanne Jans Mulder uit Oude Pekela. Dezelfde Mulder, die de *Aurora* te Noordbroek oprichtte. Het artikel geeft goed weer hoe actief menig moleneigenaar was en zijn bestaan niet alleen tot de molens beperkte. We zagen dit eerder bij molenaar Stuivinga uit Leens ('De Zelfzwichter' no. 45, pag. 10 e.v.), Bus uit Veendam ('De Zelfzwichter' no. 49, pag. 7 e.v.) en Wilkens uit Veendam (no. 64, pag. 3 e.v.). Met toestemming van de heer Westers namen we een deel van zijn verhaal over.

Eind januari 1797 trouwde Nanne Jans Mulder uit Oude Pekela, zoon van Jannes Harms Mulder, landbouwer, vervener, en vermoedelijk molenaar en Hindrickien Nannes, met Renske, de dochter van de bijenhouder en landbouwer, later koopman Harm Klaassens Pottjewijd en Meiltje Rensens Siersema. Zij gingen in Oude Pekela wonen. Er werden zes kinderen geboren, waarvan twee op jonge leeftijd overleden. Nanne had er voor gekozen zeeman te worden en was, dank zij de financieel gunstige omstandigheden waarin hij verkeerde, al vroeg schipper en eigenaar van het smakschip "Hendrika". Met dit schip voer hij op Engeland en de landen rond de Oostzee. Zo zeilde "Nanning" Mulder op 7 september 1797, komend uit Riga, het Vlie binnen en kwam hij op 17 september voor Amsterdam aan. Enkele weken later, op 7 oktober 1797 voer hij van Texel uit naar Sunderland, vanwaar hij op 29 oktober weer in Texel binnenkwam om op 2 november in Amsterdam te arriveren.

Hel paalgeldregister vermeldt op 14.11.1797 als lading "58 *Ch(aldron = ca. 13 hl) coolen*".

Op 25 mei 1798 kwam Nanne Mulder met de "Vrouw Hendrika" in Amsterdam aan

van een reis naar Elbing in Oost-Pruisen met volgens het paalgeldregister van 2.6.1798 aan boord "45 *l(ast) tarw, 11 B(lokken?) izer, f 40 Tarwe*".

In 1801 verkocht hij de "Vrouw Hendrika" voor 8850 Carolusgulden aan schipper Alexander Conraads Hoeck. Wellicht mede door de erfenis van zijn vader daartoe in staat gesteld, kon hij het zich toen veroorloven om op de scheepswerf van Boele Piekes de Weerd te Oude Pekela een kofschip te laten bouwen, dat nog niet opgetuigd "*leggende bij de Statenzijl onder de Oldambt*" op 13 maart 1802 voor f 7.150,— aan hem werd overgedragen. Zoals gebruikelijk kreeg het schip de naam van de echtgenote van de kapitein-(mede)eigenaar, die in dit geval iets verfraaid werd, "De vrouw Renskina".

In deze jaren belegde Nanne Mulder een kleiner deel van zijn vermogen in "scheepsportiën", aandelen in verschillende nieuw gebouwde schepen, waardoor het risico verspreid werd. Zo kocht hij in 1802 1/32 aandeel in het kofschip "De vrouw Annegina", op 12 april 1805 1/26 en 1/60 aandeel in "De vrouw Essina Dettmers", een kofschip van 35 lasten waarvan Freerk Esders (Spaarpot), sinds 1803 zijn buurman, schipper werd, en op 7 juli 1805

3/64 aandeel in de kof "De Goede Hoop", een schip van 34 lasten, dat bevaren werd door Albert Reints Spelde.

In het voorjaar van 1805 voer Nanne Mulder aan boord van "De vrouw Renskina" naar de Oostzee. De vooruitzichten waren, ondanks de oorlog tussen Frankrijk en Engeland, niet ongunstig, ook al was de handel op de Oostzee in de twee laatste jaren sterk teruggelopen. En niets wees er nog op, dat een jaar later de handel totaal zou instorten doordat Pruisen in de oorlog betrokken raakte, Lübeck, Hamburg en Bremen door Franse troepen bezet werden en Napoleon het Continentale Stelsel afkondigde. De malaise die toen begon zou tot eind 1812 voortduren. In de haven van Stettin liggend ontving hij een brief van zijn vrouw, die maar tien dagen onderweg was geweest. Het voedselgebrek in het achterland van Stettin wist hij uit te buiten door de rogge, die hij aan boord had, meer "veegsel" dan graankorrels, tegen een flinke prijs van de hand te doen. Na een geplande reis naar Libau in Letland dacht hij dan ook weer naar Stettin terug te keren, omdat daar goed geld te verdienen viel.

Ondanks allerlei uitgaven nodig voor touwwerk, zeilen en boegspriet hoopte hij toch nog een vijf à zeshonderd gulden over te zullen houden, ook al omdat hij het ankertouw, dat hij in Amsterdam had gekocht, voor dezelfde prijs daar had verkocht. Hij was een goed koopman die het gat in de markt zag en er op insprong.

Een gouden oorijzer voor hun oudste dochter, Hendrikje, die toen zeven jaar oud was, kon er dan ook wel af, vond hij, maar dan wel onder voorwaarde dat eerst de Heere zijn vrouw zou doen herstellen van de koude koorts. Ook zelf was hij knap ziek. De koorts was weliswaar geweken, maar de pijn die hem vermoedelijk ten gevolge van aambeien bij de stoelgang kwelde was nog altijd ondraaglijk.

Nanne Mulder sloot bij de brief aan zijn vrouw een wissel groot 166 gls. 13 st. in, die hij onderweg, wellicht in Stettin, van Jan Teunis ten Kate had overgenomen. Ten Kate, wiens doopsgezinde grootvader uit Twente afkomstig was, werd in Oude Pekela geboren, bezat aandelen in diverse schepen en voer als schipper op de Oostzee. Hij verdrong op een van zijn reizen, in 1832, bij Läsö in het Kattegat. Renske moest de wissel voor vier augustus verzilveren bij Gerrit van Olst te Groningen, een lid van een doopsgezind geslacht van houthandelaren in de stad Groningen, wiens moeder verre familie was van Jan Teunis ten Kate. De in de brief genoemde lading bestond uit hout, bestemd voor de houtzagerij, die de eveneens doopsgezinde Sebo Hindriks van Houten sinds 1773 op 't Waar bezat. De relatie tussen beide families moet vriendschappelijk geweest zijn te oordelen naar het vertrouwelijke "Sebe van 't Waar".

Vermoedelijk is Nanne Mulder in de zomer van 1805 tweemaal oostwaarts gevaren. Volgens de "Zee-lijdingen" in de Amsterdamsche Courant voer een P. J. Mulder op 1 augustus van dat jaar vanuit het Vlie naar Noorwegen.

Fouten in het weergeven van namen en initialen kwamen in dit soort berichten herhaaldelijk voor, het zou dus inderdaad om N. J. Mulder kunnen gaan. Hij zou lang wegblijven of maakte sindsdien nog een of meerdere kortere reizen. Pas in december keerde hij van de laatste reis van dat seizoen terug. Nanne Mulder verkocht namelijk op 14 december 1805 voor f 12.250,— aan de koopman Harm Klaasens Pottjewijd, zijn schoonvader, *"het kofschip "De vrouw Renskina", in den jare 1802 nieuw uitgehaalt en door verkoper als schipper bevaren, dragende pl.m. 80 rogge lasten, met zeil en treil, ankers en touwen en verdere annexen. zoo laatst van Embden is gekomen en thans is liggende te Delfzijl"*.

Nanne wordt in deze verzegeling "*burger te Jemgum in Oostvriesland*" genoemd. Hij had daar domicilie gekozen om zijn schip onder neutrale vlag te kunnen laten varen. Maar de schipper bleef gewoon in Pekela wonen. Twee week later verkocht Pottjewijd het schip weer door aan koopman-reder H. H. Nap als boekhouder en Nanne Jans Mulder als assistent, "beide hier wonagtig", voor f 14.250,— ten behoeve van maar liefst 23 aandeelhouders, waaronder Nanne Mulder zelf, die 4/32 porties voor zijn rekening nam, zijn zwager, Klaas Harms Dijkhuis, die 1/32 aandeel kocht, en Jan Harms Middel, de nieuwe schipper van "De vrouw Renskina", die eveneens 4/32 aandelen verwierf.

Er zijn geen aanwijzingen, dat Nanne Mulder ooit nog weer gevaren heeft.

In de verzegelingen en notariële akten wordt hij, die in 1805 nog maar tweeëndertig jaar oud was, sindsdien meestal omschreven als "rentenier", soms als "negotiant" en slechts één keer, in 1810, als "kapitein". Van nu af aan zou hij zich bezig houden met het verhandelen van "scheepsportiën", vaak in samenwerking met en als boekhouder voor andere reders.

In 1824 was hij nog in het bezit van een aantal scheepsportiën, die hij in deze jaren had aangekocht. Zo verwierf hij op 12 februari 1810 5/64 en op 12 februari 1811 100/92 aandeel in het kofschip "Janna Haziria" en op 27 juni 1815 1/16 en 1/96 aandeel in het kofschip "Willem". Vermoedelijk in dezelfde periode kocht hij 1/27 aandeel in de schoener "Anna Kranenborg", 1/16 en 1/16 deel van 1/64 aandeel in het kofschip "Aurora" en 1/30 aandeel in het kofschip "De jonge Catharina", waarvan Jan Reints Brons schipper was. Nanne Mulder nam als reder te Pekela een belangrijke plaats in als boekhouder/directeur van de door een aantal reders te Oude en Nieuwe Pekela voor 1807 opgerichte sociëteit "De Lijnbaan", die zijn naam ontleende aan een te Oude Pekela

noordkant nr. 26/27 B gelegen lijnbaan "De Hoop". Bij de oprichting speelde de uit Leer afkomstige Wijert Janssen Meyer vermoedelijk een belangrijke rol. Deze Sociëteit wordt voor het eerst met name genoemd in een akte van 22 september 1807, waarin scheepsbouwmeester Boele Piekas de Weerd voor f 4.500,- een onlangs op zijn werf gebouwd, kofschipshol "De vrouw Geertyna", "*thans liggende aan gene zijde van de Bult onder de Oldambte, zullende in rederij bevaren worden door schipper Pieter Wessels*", verkoopt. Een 3/32 aandeel hierin wordt door boekhouder Nanne Jans Mulder en diens assistenten, Derk Jacobs Mooy en Pieter Reints Brons, aangekocht voor rekening van "*W. J. Meijer en comp. voor de lijnbaan*". Een 1/16 portie koopt Mulder voor zich zelf."

In 1816 werd de Sociëteit "De Lijnbaan" wegens insolventie opgeheven. Op 24 juni 1816 zag de directie zich genoodzaakt huis, lijnbaan, tuin en drie kampen land te verkopen. Het kwam voor f 950,- in handen van Christoffer Meyer, de uit Norden afkomstige zilversmid te Nieuwe Pekela, die de touwslagerij zou voortzetten." Een half jaar later, op 23 januari 1817, trachtte de directie nog een aantal scheepsporties af te stoten, maar de veiling liep uit op een fiasco. "*Nanne Jans Mulder... in zijne qualiteit als Boekhoudend Directeur van de gedissolveerde sociëteit, gezeteld hebbende onder het firma de Lijnbaan & Co in de Oude Pekel A, benevens zijne mede Directeuren Berend Geerts Kolk, rentenier in de Oude Pekel A, Klaas Lammeris Tiktak, schout van de boven Pekel A en Hendrik Feijen, koopman in de Boven Pekel A*" verkopen ten huize van de koopman Willem Melles Poll bij het middelste verlaat de volgende scheepsaandelen: "3/32 aandeel in de kof thans genaamd "Aurora" liggende te Londen, gevoerd door kapitein Sjabbe J. Brouwer, plm. 85 lasten groot; 3/32 aandeel in de kof "Johanna Hazina", liggende

te Antwerpen, gevoerd door kapt. Derk Tjebbes de Jonge, groot plm. 85 lasten; 1/16 aandeel in de kof "Johanna" liggende te Delfzijl, gevoerd door kapt. Rente Harms Jonker, pl.m. 65 lasten; 1/16 aandeel in de kof "De Noordstar", liggende te Amsterdam, gevoerd door kapt. Jans Geerts Strootman, plm. 85 lasten; 3/32 aandeel in de schoenerkol "Engeline", gevoerd door kapt. Reint Harms Bok, liggende te Amsterdam of vandaar op reis naar Londen, eveneens plm. 85 lasten". De veiling vond plaats onder de volgende condities: *"alle deze scheepsportien worden verkocht zo als de gemelde compagnie van de gedissolveerde Lijnbaan de Hoop dezelve bezit en met de aankomst-blijken als elders kan verdedigen edoch schoonscheeps en dus als zuivere aandelen zonder in het voor of nadeel tot dato dezese te delen, het kofschip Johanna genoemd alleen uitgezonderd, hetwelk met zijn credit & debet thans te Delfzijl leggende aan den koper overgaat, en zullen de kopers van de overige scheepsaandelen tot de bij hel boek gebleven kasgeld gerechtigd zijn, nadat alvorens van het kofschip Aurora zestienhonderd en van het schoener kofschip Engeline vijfduizend guldens aan de gezamenlijke reders zal zijn betaald"*. Notaris Fresemann Viëtor uit Winschoten besluit zijn verslag aldus:

"Vermits echter de prijs hier voor te bedingen geenzints aan het oogmerk van verkopers d.q. wens beantwoordende, zo heeft de boekhoudende Directeur Nanne J. Mulder voor de overige directeuren caverende verklaard deze scheepsaandelen niet in koop te willen afslaan maar die aan zich te houden".

Behalve als reder was Nanne in deze jaren ook actief als vervener. Op heel verschillende plaatsen in Pekela kocht hij veen en dalgrond op, waarbij hij de turfgraverij aan anderen uitbesteedde en zelf de dalgrond behield. Aan "landszijde" kocht hij in 1812 twee bij de grens met Westerwolde gelegen stroken veengrond

van elk 1 ha 6 declare 68 m aan, waaraan hij in 1817 nog het achterste deel van plaats nr. 13 toevoegde.

Een jaar later, in 1813, verwierf hij aan de andere kant van Pekela, bij het Hoetmansmeer, een zesde deel van drie veenplaatsen, nr. 6 en 7 westkant en nr. 7 oostkant, en, wellicht in diezelfde periode, de helft van drie andere daar gelegen veenplaatsen, nr. 9 en 10 oostkant en nr. 5 westkant." Weer enkele jaren later, in 1817, breidde hij zijn landbezit nog eens uit met het perceel nr. 5 van de veenplaats nr. 4 van *"Zuurveenster plaatsen onder de Oude Pekela, bestaande in dallen en hoogveen met zijn ondergrond"*.

Nanne en Renske Mulder en hun vier kinderen waren in Oude Pekela gezeten burgers geworden. Eerst woonden zij wellicht in een huis met een deel van een boerenplaats noordkant stadsgrond nr. 14, dat zij op 15 maart 1808 voor 4005 Car.gls. 10 sl. verkochten aan Jan Harms Draijer en Grietje Harms.

In 1803 kochten zij vervolgens aan "landszijde" boven de Veendijk, tegenover de Scholtens klap, een huis en tuin. Rond 1815 hadden zij hel huis *"nieuw hertimmerd"*. Het bestond toen uit *"een kantoor, voorkamer, ruim voorhuis, agterkamer, keuken of stookkamer, kelder, ruime zolderingen, pul en regenwatere bak"*. In de tuin hadden zij bij die gelegenheid naar de mode van die tijd een *"fraay zomerhuis"* laten bouwen, vermoedelijk een theekoepletje zoals er in het naburige Winschoten zo veel te zien waren.

Nanne Mulder werd op 2 februari 1814 bovendien nog voor een derde deel eigenaar van een huis te Oude Pekela nr. 361 met een aparte daarachter staande schuur en tuin en sloopstimmerwerf en een kamp land van ca 50 roeden, gelegen op nr. 36.

Nanne en Renske waren pas op 4 december 1807, toen zij al tien jaar getrouwd waren, lidmaat van de Ned. Herv. Kerk te Oude Pekela geworden. Een vrouwen-

zitplaats in de kerk werd op 21 februari 1810 gekocht. En Nanne Mulder werd zelfs diaken. Hun dochter Hendrikje was nog geen achttien jaar oud toen zij op 27 oktober 1815 trouwde met neef Eltje Jans Degenhart, koopman te Oude Pekela, zoon van bakker Jan Eltjes Degenhart uit Nieuwe Pekela en Jantje Berends, de halfzuster van Hendrikje's vader. Toch zouden Nanne en Renske Mulder met hun overige kinderen, Johannes, Harm en Meiltje, Pekela gaan verlaten. Was het misschien de débacle met de Sociëteit De Lijnbaan die Nanne deed omzien naar andere werkzaamheden, naar een andere omgeving? Hoe het ook zij, op 12 mei

1817 viel de beslissing, op die datum kocht Nanne Mulder "molenaar wonende te Noordbroek" van Doewe Harms Mulder, "zonder affaire" te Noordbroek, later landbouwer te Finsterwolde, voor f 11.000,— diens rogge- en pelmolen, het molenaarshuis met tuin nr. 74, het daarnaast gelegen huis nr. 73 en de vaste beklemming van ca 5 deimt land onder Noordbroek. In 1820 kocht hij bovendien het ernaast gelegen huis nr. 76 aan van de rentenier Johannes Hendriks Smit, die destijds, samen met Doewe Harms Mulder eigenaar van de molen was geweest en in de buurt van de molen was blijven wonen. Uit de registers van de in 1829

Koren- en pelmolen "Aurora" te Noordbroek vóór 1942. Dit was de hoogste molen van Groningen. De stellinghoogte bedroeg 16 meter.

Foto: W.O. Bakker.

gehouden volkstelling blijkt, dat Nanne en zijn gezin en een dienstmeisje, Aaltje Bult, in het huis nr. 76 woonden. Op nr. 74 oefende Jan Tiemens Roos uit Zuidbroek met drie knechten het beroep van kleermaker uit. En Berend Jans Knapper, arbeider, woonde samen met zijn vrouw, twee kinderen en kleermaker Antoon Martinus Schaal uit Weener op nr. 73. De met riet gedekte achtkantige bovenkruier had al een voorganger gehad, een

standermolen die vóór 1628 was gebouwd en in 1780 was omgewaaid. In 1793 waren Johannes Smit en Doewe Mulder eigenaar van de nieuwe molen geworden. Nanne Mulder liet de molen, die in 1833 samen met een achttal huizen in vlammen opging, afbreken en er door molenaar Van Deest te Noordbroek een nieuwe pel- en korenmolen bouwen, een van de grootste in de provincie, de *Aurora*, die in 1954 werd afgebroken.

Invoering draaipremie verlevendigt Groninger landschap

Wie op een willekeurige zaterdag door de provincie rijdt, zal constateren dat er maar weinig molens draaien. Het zijn meest al dezelfde molens die hun rondjes maken.

De decentralisatie van het molenbezit (per gemeente of regio een eigen molentichting) maakt het verkrijgen van subsidies ten bate van het onderhoud er niet gemakkelijker op. Elke stichting zal beroep moeten doen op een pot waar ook de andere monumenten uit putten.

In andere provincies is al enige jaren een draaipremieregeling van kracht. In Noord-Holland betekent dit dat de molen wordt voorzien van een teller op de bovenas. Per 300 omwentelingen ontvangt de molen-eigenaar 1 gulden van de provincie. Voor de molenaars is dit reden om vaker met de molen te gaan draaien. Aan de hand van eigen ervaringen zal ik een voorbeeld geven:

Op een draai-dag is het mogelijk om 2500 tot 3000 omwentelingen te maken. Uitgaande van 50 draai-dagen per jaar (één keer per week moet mogelijk zijn!) maakt dit 125.000 tot 150.000 rondjes per jaar. Delen we dit door 300, wordt het een **extra** subsidie van f 416,- tot f 500,- per jaar.

Voor veel stichtingen een welkome aanvulling op de onderhoudspot. De molen-eigenaar ontvangt ieder jaar een formulier waarop de tellerstand moet worden doorgegeven aan de provincie. De premie vervalt beneden 15.000 omwentelingen per jaar.

Mijns inziens is de invoering van deze regeling een mogelijkheid om ons Groningerland meer "draai" te geven.

*Harry van Hoorn
Poldermolen "De Veer"
Penningsveer bij Haarlem*